

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ СЕКСУАЛЬНОЇ ОСВІТИ ШКОЛЯРІВ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Ольга Кислова – кандидатка соціологічних наук, доцентка, доцентка кафедри методів соціологічних досліджень соціологічного факультету, Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, olga.kyslova@karazin.ua,

Алла Ніколаєвська – кандидатка соціологічних наук, доцентка, доцентка кафедри соціології соціологічного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, alla.nikolaievska@karazin.ua

Сексуальність як дискурсивний об'єкт та окрема сфера життя людини набуває цього статусу у XVIII–XIX ст., що сприяло її науковому аналізу, створюючи різноманітні типи дискурсів. Однак при цьому ставлення до таких досліджень часом було надкритичним (достатньо згадати, наприклад, остракізм наукової спільноти щодо ідей З. Фрейда або його послідовника В. Райха, який стояв у витоків сексуальної освіти). Суттєві зміни у ставленні суспільства до сексуальності відбулися тільки у 60-ті роки XX ст. й були наслідком сексуальної революції, яка породила нові проблеми, тому паралельно зі зміною нормативно-ціннісного поля розпочинається й просвітницька робота. У США, наприклад, у цей час з'явилась перша організація, яка взяла на себе функції сексуальної просвіти.

Актуальність досліджень підліткової сексуальності та формування просвітницьких програм для цієї вікової групи зумовлюється, насамперед, тісним зв'язком сексуальної поведінки зі станом здоров'я молоді. В умовах лібералізації статевої моралі, на тлі відсутності якісних освітньо-виховних програм з питань сексуальної поведінки статево-рольова соціалізація молоді часто перетворюється на стихійний процес, неоднозначним є й вплив засобів масової інформації у питаннях сексуальності.

Цифрова епоха додала нові проблеми, породжуючи раніше невідомі феномени. Так, у контексті проблематики цифрової безпеки як такої виникають небезпеки на кшталт секстингу з незнайомцями, пропаганди сексуального насильства в соціальних мережах тощо. Під час війни тема сексу, згоди й безпеки набуває особливої актуальності, оскільки зростає кількість випадків сексуального насильства.

Західні науковці концентрують свою увагу на дослідженні проблем підліткової сексуальності та сексуальної освіти. Так, підтвердження позитивних наслідків сексуальної освіти молоді отримали американські науковці завдяки проведенню у 97 країнах світу дослідження щодо впливу сексуальної освіти на сексуальну поведінку молоді [1; 2]; дослідження щодо важливості розробки програм статевого виховання, оцінки їхньої

ефективності у системі шкільної освіти [3; 4], зокрема застосування сучасних інформаційних технологій для вдосконалення сексуальної освіти підлітків.

Наші рекомендації ґрунтуються на результатах дослідження «Старшокласник-2021: повсякденні практики і життєві плани», проведеного кафедрою соціології ХНУ імені В.Н. Каразіна серед учнів старших класів міста Харкова.

Навколо доцільності сексуальної освіти молоді в Україні точаться запеклі дискусії, які стосуються питань суб'єктів виховання й просвіти, ролі в цих процесах батьків; змісту просвітницьких програм і його відповідності віковим категоріям дітей тощо. Один з аргументів противників сексуального виховання пов'язаний з тим, що, на їхню думку, такі заходи будуть прискорювати початок статевого життя та провокувати підліткову сексуальність.

Проте реальні дослідження на Заході свідчать про протилежне. Так, зокрема, з'ясувалося, що якісна сексуальна освіта сприяє підвищенню грамотності школярів щодо використання контрацепції та не провокує початок статевого життя [1]. У Німеччині, де сексуальна освіта є обов'язковим елементом шкільної програми, за останні 20 років кількість ранніх вагітностей скоротилась удвічі. У Нідерландах заняття з сексуальної освіти проводяться вже у молодшій школі, наразі у цій країні найнижчий показник підліткових вагітностей в Європі, низьким є й рівень інфікування ВІЛ. У Великій Британії сексуальне виховання запроваджується на декількох рівнях; також ця країна започаткувала популяризацію сексуальної освіти завдяки серіалу «Sex Education». У програмах для британських дітей є теми з цифрової безпеки, більше уваги приділяється питанням сексуальної експлуатації й домашнього насильства, взаємозв'язку сексуальності та психічного здоров'я. Дещо відрізняється ситуація у США, де програми сексуальної освіти наявні давно, але їхня ефективність піддається критиці (19 вагітностей на 1000 дівчат є досить високим показником). У цій країні існують два напрями сексуального виховання: «усебічне статеве виховання» (comprehensive sex education) і «статево виховання, яке розповідає виключно про утримання від сексу» (abstinence-only sex education), що зосереджується на забороні дошлюбних статевих стосунків.

За даними зазначеного вище дослідження, понад половини респондентів (58%) вважають себе достатньо поінформованою про секс; на думку 18%, таких знань недостатньо, майже чверть (23%) не змогли відповісти на це запитання. Ті респонденти, які відчують брак знань, найчастіше згадували про потребу отримати додаткові знання щодо фізіології статевого життя, наслідків абортів, сексуальних та репродуктивних прав людини, останній напрям просвіти сьогодні у вітчизняних програмах майже не представлений.

Основними джерелами інформації про статеве життя школярі називають інтернет (27%). Певна роль в інформуванні підлітків щодо більш широкого кола питань особистого життя належить сьогодні блогерам (28%). Друзі та знайомі є джерелами інформації про статеве життя для 15% опитаних. Третє/п'яте місце серед джерел інформації посідають батьки опитаних, хоча у цілому відсоток школярів, які дали таку відповідь, є невеликим (12%). Батьки, навіть маючи певні компетенції, не завжди готові до відвертих розмов з дітьми, проблематичним є сексуальне виховання у неповних сім'ях [5, с.200].

Наразі в українському суспільстві немає консенсусу щодо принципової згоди/незгоди взагалі з організацією системи обов'язкового статевого виховання молодого покоління. Проте, незважаючи на війну, на початку березня 2023 р. українці підтримали петицію про впровадження обов'язкового статевого виховання в систему української освіти¹. Автори петиції пропонують використовувати світовий досвід, зосереджуючись не лише на медико-біологічних аспектах, але й висвітлюючи емоційні, соціальні, культурні та етичні аспекти.

Оскільки наявні проєкти відповідних курсів і досвід їхнього викладання традиційно акцентують увагу на окремих ризиках і засобах запобігання небажаних вагітностей, хворобах, плануванні сім'ї, необхідно кардинально міняти «філософію» сексуальної освіти, в основі якої мають бути питання свободи й гідності людини, прав людини й дітей, зокрема, поваги до особистих кордонів, безпеки (наприклад в інтернеті) тощо. Сексуальна освіта повинна стати джерелом фахової інформації не тільки про секс як такий і фізіологію статевого життя, але й про любов і дружбу, взаємоповагу, відповідальне батьківство тощо. Сексуальна освіта має бути обов'язковою; варто враховувати світовий досвід щодо особливостей спілкування з різними віковими групами.

З огляду на те, що цифрове середовище інтернету перетворилося на головне джерело інформації, зокрема й про секс, найактуальнішим питанням сьогодення ми вважаємо вивчення досвіду застосування можливостей цифрових технологій для покращення освітніх програм статевого виховання, оскільки вони є більш гнучкими й дозволяють створювати більш економічні освітні програми. Перспективними є програми змішаного навчання, які дозволяють поєднати найкращі методи очного та цифрового втручання, є адекватним освітнім інструментом, особливо у контексті воєнного стану, коли навчання онлайн превалює, а також мають потенціал, щоб стати домінуючою моделлю навчання в майбутньому.

Список використаної літератури

1. Kirby D. The Impact of Sex Education on the Sexual Behavior of Young People. Expert Paper No. 2011/12. New York: United Nations Department of Economic and Social Affairs, 2011.

¹ Див.: <https://life.pravda.com.ua/society/2023/04/19/253875/>

2. Kirby D.B., Laris B.A., Roller L.A. Sex and HIV education programs: their impact on sexual behaviors of young people throughout the world. *Journal of adolescent Health*. 2007. Vol. 40 (3). P. 206–217.
3. Lo Moro G., Bert F., Cappelletti T., Elhadidy H.S.M.A., Scaioli G., Siliquini R. Sex Education in Italy: An Overview of 15 Years of Projects in Primary and Secondary Schools. *Archives of Sexual Behavior*. 2023. Vol. 52 (4). P. 1653–1663. URL: <https://doi.org/10.1007/s10508-023-02541-6>.
4. Corcoran J.L., Davies S.L., Knight C.C., Lanzi R.G., Li P., Ladores S.L. Adolescents' perceptions of sexual health education programs: An integrative review. *Journal of Adolescence*. 2020. Vol. 84. P. 96–112. URL: <https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2020.07.014>.
5. Кислова О. М., Ніколаєвська А. М. Підліткова сексуальність та проблеми сексуальної освіти в Україні. *Український соціум*. 2023. № 2 (85). С. 190–206.